

MIROSLAW BOCHENEK

## KONCEPCJA „FEDERACJI EUROPEJSKIEJ” JÓZEFA MARI HOENE-WROŃSKIEGO

### WSTĘP

Bogata spuścizna naukowa Józefa Marii Hoene-Wrońskiego nie została dotychczas poddana całościowej analizie i ocenie. Jego prace, w dużej części nieopublikowane, ukrywają wiele oryginalnych myśli. Jedną z nich jest propozycja zjednoczenia państw europejskich. W literaturze fachowej z zakresu historii myśli ekonomicznej w Polsce fakt ten nie został w ogóle zauważony. O rozważaniach J.M. Hoene-Wrońskiego na temat „zjednoczenia narodów europejskich” nadmienili jedynie Samuel Dickstein<sup>1</sup>, Irena Rutkowska<sup>2</sup> oraz Piotr Pragacz<sup>3</sup>. Niestety, wspomniani autorzy nie omówili szerzej oryginalnych i ciekawych przemyśleń twórcy mesjanizmu poświęconych Federacji Europejskiej. Ich zebranie i prezentacja stanowią cel niniejszego opracowania.

### OBSZARY DOCIEKAŃ JÓZEFA MARI HOENE-WROŃSKIEGO

Niezwykle płodny, genialny i wszechstronny Józef Maria Hoene-Wroński (1776–1853) był nie tylko filozofem i matematykiem, ale również fizykiem, chemikiem, astronomem, geografem, wynalazcą, prawnikiem, ekonomistą, histo-

---

<sup>1</sup> Por. S. Dickstein, *Hoene Wroński. Jego życie i prace*, Nakładem Akademii Umiejętności, Kraków 1896, s. 73.

<sup>2</sup> Por. I. Rutkowska, *Od wspólnot europejskich do unii europejskiej, cz. 1: Ekonomiczne i prawne podstawy oraz ewolucja integracji zachodnioeuropejskiej*, Wydawnictwo Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu, Szczecin 1998, s. 8.

<sup>3</sup> Por. P. Pragacz, *Życie i dzieło Józefa Marii Hoene-Wrońskiego*, [w:] *Hoene-Wroński. Życie, matematyka i filozofia*, red. P. Pragacz, Instytut Matematyczny Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2008, s. 23.

rykiem nauki, teoretykiem muzyki oraz pedagogiem<sup>4</sup>. Zamierzał zreformować i usystematyzować całą wiedzę.

Jako matematyk zdobył światową sławę, rozwijając teorię równań różniczkowych zwyczajnych liniowych oraz wprowadzając wyznacznik funkcyjny nazwany wyznacznikiem Wrońskiego lub wrońskianem<sup>5</sup>, a także proponując rozwiązanie równań algebraicznych  $n$ -tego stopnia<sup>6</sup>. Zdaniem historyków tej dyscypliny naukowej J.M. Hoene-Wroński był najwybitniejszym polskim matematykiem pierwszej połowy XIX wieku<sup>7</sup>.

W zakresie ekonomii J.M. Hoene-Wroński zajmował się najważniejszymi doktrynami ekonomicznymi (*System merkantylny, System fizjokratyczny tj. system ekonomistów* oraz *System ekonomiczno-przemysłowy Adama Smitha*, 1884), przedmiotem ekonomii i teorią wartości (*Ekonomia polityczna*, 1879) oraz teorią podziału (*Kodeks prawodawstwa społecznego absolutnego*, 1923). Oryginalny, najbardziej sformalizowany system ekonomiczny, nazwany systemem dynamicznym, J.M. Hoene-Wroński przedstawił w rozprawie *Adresse aux nations civilisées sur leur sinistre désordre révolutionnaire; comme suite de la Réforme du savoir humain*<sup>8</sup>, opublikowanej w 1848 r. Staraniem Instytutu Mesjanicznego rozprawa została wydana w języku polskim w 1922 r. pod tytułem *Odezwa do narodów cywilizowa-*

<sup>4</sup> Por. L. Rogalski, *Historia literatury polskiej*, t. 2, Nakładem Michała Glücksberga, Warszawa 1871, s. 345–346; G. Korbut, *Literatura polska od początków do powstania styczniowego*, t. 3: *Od r. 820–1863*, Skład Główny u Gebethnera i Wolffa, Warszawa–Lublin–Łódź 1921, s. 301; B. Suchodolski, *Wstęp*, [w:] *Historia nauki polskiej*, red. B. Suchodolski, t. 3: *1795–1862*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977, s. XVII; F. Gabryl, *Polska filozofia religijna w wieku XIX*, t. 1, Biblioteka Dzieł Chrześcijańskich, Warszawa 1913, s. 44–45 i 58–109; L.A. Birkenmajer, *Udział Polski w uprawianiu i w rozwoju nauk ścisłych*, [w:] *Polska w kulturze powszechnej*, red. F. Konieczny, cz. 2, Krakowska Ekspozycja Biura Patronatu dla Spółek Oszczędności i Pożyczek, Kraków 1918, s. 241–243 oraz J. Marcinowska, *Wartości twórcze religijnej myśli polskiej*, AURION Instytut Wydawniczy w Warszawie, Warszawa [1919], s. 127–130.

<sup>5</sup> Por. S. Dickstein, op. cit., s. 33, 37–39; idem, *Pojęcia i metody matematyki*, t. 1, Wydawnictwo Redakcji „Prac Matematyczno-Fizycznych”, Warszawa 1891, s. 236–237; P. Chomicz, *Hoene-Wroński w Polsce i zagranicą*, Nakładem Księgarni F. Hoesicka, Warszawa 1929, s. 49; E. Marczewski, *Rozwój matematyki w Polsce*, PAU, Kraków 1948, s. 10; E. Kofler, *Z dziejów matematyki*, Państwowe Wydawnictwo Popularno-Naukowe „Wiedza Powszechna”, Warszawa 1956, s. 261; J. Dianni, A. Wachulka, *Tysiąc lat polskiej myśli matematycznej*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa 1963, s. 210; K. Borsuk, *O matematyce polskiej*, [w:] *Wkład Polaków do nauki. Nauki ścisłe. Wybór artykułów*, wybrał, opracował i przedmową opatrzył J. Hurwic, PWN, Warszawa 1967, s. 403; S. Dobrzycki, *Matematyka*, [w:] *Historia nauki polskiej*, s. 460 oraz B.J. Gawecki, *Hoene Wroński Józef Maria*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 9, Wrocław 1960, s. 559.

<sup>6</sup> Por. S. Dickstein, *Hoene Wroński*, s. 39; E. Marczewski, *Rozwój*, s. 9; E. Kofler, op. cit., s. 261; J. Dianni, A. Wachulka, op. cit., s. 206 i 210 oraz B.J. Gawecki, op. cit., s. 559.

<sup>7</sup> Por. E. Marczewski, op. cit., s. 8–10 oraz S. Dobrzycki, op. cit., s. 459 i 461.

<sup>8</sup> Por. Hoëné Wronski, *Adresse aux nations civilisées sur leur sinistre désordre révolutionnaire; comme suite de la Réforme du savoir humain*, De L'imprimerie de Firmin Didot Frères, Paris 1848.

nych o zgubnym ich nieładzie rewolucyjnym jako dalszy ciąg reformy wiedzy ludzkiej. W pracy tej autor przedstawił swój punkt widzenia na zagadnienia tworzenia i podziału produktu społecznego oraz zatrudnienia i likwidacji ubóstwa. Celem tej rozprawy była krytyka postulatu prawa do pracy, którego realizacja prowadzi do nędzy oraz zachęca do rewolucji kierowanej przez socjalistów przeciwko posiadaczom. Zamęt rewolucyjny istniejący w 1848 r. zagrażał jego zdaniem cywilizacji europejskiej. Twórca mesjanizmu przeciwstawił się dążeniom socjalistów do zapisu w konstytucji i zapewnienia prawa do pracy dla wszystkich. Realizacja tego postulatu może zagrozić nienaruszalności własności oraz doprowadzić do zagłady społeczeństwa. Rozwiązanie problemu zatrudnienia i ubóstwa powinna przedstawić ekonomia. Jednakże ekonomia społeczna jako nauka teoretyczna może jedynie odkrywać prawa rządzące życiem fizycznym ludzi, ale nie może ich zmieniać, jak tego chcą socjaliści. J.M. Hoene-Wroński uważał, że zastosowanie matematyki do wyjaśnienia praw ekonomicznych zahamuje pochodź idei socjalistycznych oraz wykaże ich niedorzeczność, a ponadto w sposób ścisły rozwiąże wszystkie zagadnienia ekonomii społecznej<sup>9</sup>.

W zakresie filozofii J.M. Hoene-Wroński reprezentował skrajny racjonalizm<sup>10</sup>, stworzył własny system „filozofii absolutnej”, który nazwał mesjanizmem, wyznaczającym narodom słowiańskim rolę posłannictwa, mający urzeczywistnić filozofię absolutną na ziemi. Przewidywał zjednoczenie nauki i religii, dobra i prawdy<sup>11</sup>. W jego zamyśle mesjanizm stanowił rozumowe ugruntowanie chrześcijaństwa, połączenie filozofii z religią<sup>12</sup>. Ponieważ podejmował problemy całej ludzkości, jest zaliczany do wielkich humanistów oraz najwybitniejszych, obok Mikołaja

<sup>9</sup> Por. Hoene-Wroński, *Odezwa do narodów cywilizowanych o zgubnym ich nieładzie rewolucyjnym jako dalszy ciąg reformy wiedzy ludzkiej*, przełożył J. Jankowski, Księgarnia Kunczewicza i Hofmana, Warszawa [1922], s. III, VII, 14–26.

<sup>10</sup> Por. R. Palacz, *Klasyki filozofii*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1987, s. 163 oraz J. Legowicz, *Zarys historii filozofii. Elementy doksografii*, wyd. 6, rozsz. i popr., Wiedza Powszechna, Warszawa 1991, s. 387.

<sup>11</sup> Por. A. Zdanowicz, L. Sowiński, *Rys dziejów literatury polskiej*, t. 5, Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, Wilno 1878, s. 76–79; W.M. Kozłowski, *Hoene-Wroński jako filozof*, [Towarzystwo Wyższych Kursów Handlowych], Warszawa 1907, s. 6–29; H. Struve, *Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. Poprzedzona zarysem jej rozwoju u obcych*, wyd. 2, nakł. aut. – Skład Główny w Księgarni E. Wende i Sp., Warszawa 1911, s. 135, 139–140, 225–226, 247–258, 270, 521 oraz 526; S. Dickstein, *Poglądy filozoficzno-pedagogiczne Hoene-Wrońskiego*, Odbitka z „Ateneum” 1887, t. 3, s. 1–7; W. Tatariewicz, *Historia filozofii*, t. 2, wyd. 12, PWN, Warszawa 1990, s. 229–231; A. Sikora, *Hoene-Wroński Józef Maria*, [w:] *Filozofia w Polsce. Słownik pisarzy*, Instytut Filozofii i Socjologii PAN – Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971, s. 121–126 oraz J. Ujejski, *Dzieje polskiego mesjanizmu do powstania listopadowego włącznie*, Wydawnictwo Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich, Lwów 1931, s. 1, 19, 163 i 308.

<sup>12</sup> Por. J. Jankowski, *Od tomacza*, [w:] Hoene-Wroński, *Kodeks prawodawstwa społecznego absolutnego*, przełożył J. Jankowski, Wydawnictwo M. Arcta, Warszawa 1923, s. 7.

Kopernika, uczonych<sup>13</sup>. Maurycy Straszewski nazwał J.M. Hoene-Wrońskiego największym polskim uczonym i myślicielem oraz jednym z najwszechstronniejszych umysłów XIX wieku<sup>14</sup>.

Poglądy mesjaniczne, które miały być receptą na palące problemy społeczne i polityczne, J.M. Hoene-Wroński zawarł w kilku pracach, m.in. *Prodrome du Messianisme* (1831) i *Prolégomènes du Messianisme* (1842), wyjaśniających cele i zasady doktryny, a także możliwości jej wdrożenia do wszystkich dziedzin wiedzy. Polityce poświęcił pracę *Métapolitique messianique* (1839), w której ogłosił ideę napoleońską, przyznając posłannictwo Ludwikowi Filipowi. Napisał również kilka otwartych listów do papieży, cesarzy, królów i księząt, szukając poparcia dla doktryny mesjanizmu oraz przeciwstawiając się doktrynom rewolucyjnym i socjalistycznym, w których dostrzegał zagrożenia dla Francji i Europy, dla moralności, filozofii i religii.

## IDEA ZRZESZENIA NARODÓW EUROPEJSKICH

Józef Maria Hoene-Wroński uważał, że wrzenie rewolucyjne, panujące w ówczesnej Europie, zagrażało cywilizacji ludzkiej. Chcąc zatrzymać pochód idei socjalistycznych, przedstawił nowy ład społeczny, do którego powinna dążyć cała ludzkość.

W napisanej w 1818 r. i dedykowanej carowi Rosji Aleksandrowi I rozprawie pt. *Création absolue de l'humanité*, wydanej po raz pierwszy w języku polskim w 1923 r. jako *Kodeks prawodawstwa społecznego absolutnego*, J.M. Hoene-Wroński twierdził, że ład społeczny oraz pokój – zarówno wewnętrzny, jak i zewnętrzny – może zapewnić „Federacja ogólna Państw”. Federacja jest gwarantem powstania społeczeństwa powszechnego, przestrzegania prawa oraz niezależności poszczególnych narodów. Jej powstanie jest zjawiskiem nieuniknionym, tak samo jak było powstanie państw narodowych, które strzegły wolności jednostek oraz konkretnych społeczeństw. Jednakże utworzenie federacji musi poprzedzać zaistnienie odpowiednich warunków. Społeczeństwa muszą dojrzeć do federacji,

<sup>13</sup> Por. B. Trentowski, *Panteon wiedzy ludzkiej lub pantologia, encyklopedia wszech nauk i umiejętności, propedeutyka powszechna i wielki system filozofii*, t. 2, Nakładem Księgarni J. K. Żupańskiego, Poznań 1874, s. 142–168.

<sup>14</sup> Por. M. Straszewski, *Dzieje filozoficznej myśli polskiej w okresie porozbiorowym*, t. 1: *Od rozbiorów do roku 1831*, Nakład Koła Filozoficznego Uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1912, s. 276, 287–289 oraz 335; M. Straszewski, *Myśl filozoficzna polska*, [w:] *Polska w kulturze powszechnej*, red. F. Konieczny, cz. 1, Krakowska Ekspozycja Biura Patronatu dla Spółek Oszczędności i Pożyczek, Kraków 1918, s. 214–218 i 221–224 oraz idem, *Józef Marja Hoene-Wroński*, [w:] *Polska filozofia narodowa. 15 wykładów urządzonych staraniem Tow. Filozoficznego w Krakowie*, wydał i przedmową zaopatrzył M. Straszewski, Gebethner i Spółka, Kraków 1921, s. 86–91 i 104.

odczuwać potrzebę powstania władzy ponadpaństwowej, rozumianej jako władza idealna, opartej na rozumie oraz dążącej do realizacji celu najwyższego ludzkości. W okresie poprzedzającym powstanie federacji musi powstać równowaga polityczna między państwami oraz władza ponadpaństwowa, a także wykształcić się opinia publiczna. Niezbędnym warunkiem równowagi politycznej jest osiągnięcie odpowiedniego poziomu bogactwa, wiedzy, uczucia i moralności. Władzę ponadpaństwową (nazywaną władzą kierującą), zorganizowaną w formie kongresów, tworzą ministrowie lub przywódcy państwowi. Jej zadaniem będzie likwidacja istniejących trudności. Z kolei opinia publiczna powinna stanowić zaporę przeciwko cofaniu się społeczeństwa powszechnego, akceptować istniejące prawo oraz kontrolować stopień realizacji celu najwyższego oraz tworzenia federacji. Ważną rolę J.M. Hoene-Wroński przypisał religii, której zadaniem będzie zacieśnianie więzi między krajami członkowskimi<sup>15</sup>.

Utworzenie federacji nie jest jednak możliwe bez autentycznego poświęcenia się jednostek dla poszczególnych państw, czyli patriotyzmu stanowiącego siłę moralną społeczeństw. Przez poświęcenie się dla państwa J.M. Hoene-Wroński rozumiał troskę o sprawy współobywateli, obronę niezależności państw oraz przeciwstawienie się rozprężeniu społeczeństw. Nie mniej ważna jest miłość ojczyzny, czyli odpowiednio wykształcony duch narodowy, a więc świadomość narodowa. Powyższe warunki J.M. Hoene-Wroński uznał za wystarczające do utworzenia federacji w Europie<sup>16</sup>.

Powołanie do życia wspólnoty niezależnych państw powinno być celem wszystkich ludzi odpowiedzialnych za całą ludzkość. Zadanie to spoczywa szczególnie na idealnej władzy federalnej. Władza federalna jest zobowiązana wzmacniać federację oraz pobudzać swoich członków do działania, a także czuwać nad niezależnością poszczególnych państw<sup>17</sup>.

Powstanie federacji europejskiej może być poprzedzone stworzeniem kilku konfederacji, skupiających kilka niepodległych państw, których narody posługują się tym samym językiem lub należą do tej samej rodziny języków<sup>18</sup>.

Szczególną korzyść ze wspólnoty państw osiągną najmniejsze narody, gdyż prawo obowiązujące wszystkie kraje członkowskie zagwarantuje im niezależność. Prawo do istnienia będą miały również narody pozostające w niewoli. Cel ten będzie jednym z głównych celów polityki zagranicznej federalnej Europy<sup>19</sup>.

---

<sup>15</sup> Por. Hoene-Wroński, *Kodeks prawodawstwa społecznego absolutnego*, przełożył J. Jankowski, Wydawnictwo M. Arcta, Warszawa 1923, s. 37–41.

<sup>16</sup> Por. *ibidem*, s. 44–45 i 48.

<sup>17</sup> Por. *ibidem*, s. 52–54.

<sup>18</sup> Por. *ibidem*, s. 50.

<sup>19</sup> Por. *ibidem*, s. 49.

Poszczególne państwa – zdaniem J.M. Hoene-Wrońskiego – są zobowiązane tworzyć odpowiednie warunki do osiągnięcia maksymalnego i powszechnego dobrobytu materialnego (będącego celem ostatecznym) oraz pomyślności całego społeczeństwa. Temu celowi służy polityka gospodarcza, a szczególnie stosowanie matematycznych praw ekonomicznych<sup>20</sup>.

Wykorzystując prawa ekonomiczne państwo może nie tylko kierować gospodarką społeczną, ale również modyfikować panujące stosunki ekonomiczne, głównie w celu stworzenia systemu sprawiedliwego podziału zysku społecznego między członków społeczeństwa. Podstawowym warunkiem sprawiedliwego podziału jest konkurencja ekonomiczna między gałęziami gospodarki<sup>21</sup>.

Ingerując w życie gospodarcze państwo nie powinno przeszkadzać samoczynnie działającym mechanizmom gospodarczym. Nieznajomość praw ekonomicznych przez państwo lub podporządkowanie gospodarki celom politycznym sprawia, że interwencja w gospodarkę przynosi więcej strat niżeli konkurencja. J.M. Hoene-Wroński rozróżnił dwie formy interwencji, tj. zarządzanie negatywne oraz zarządzanie pozytywne. Zarządzanie negatywne polega na usuwaniu barier wzrostu wydajności ekonomicznej, prowadzącego do wzrostu dobrobytu fizycznego, natomiast zarządzanie pozytywne – na stosowaniu matematycznych praw ekonomicznych w gospodarce w celu zwiększenia wydajności ekonomicznej. Państwo powinno ograniczyć oddziaływanie w gospodarce oraz zapewnić przestrzeganie prawa, a także zachować pokój społeczny. Aby jednak zapewnić postęp gospodarczy, należy stosować zarządzanie pozytywne<sup>22</sup>.

W pracy zatytułowanej *Prodrom mesjanizmu* J.M. Hoene-Wroński zauważył, że państwa republikańskie dążyć będą – wzorem Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej – do utworzenia federacji, stanowiącej powszechne społeczeństwo polityczne. Podstawową zasadą funkcjonowania federacji będzie równowaga polityczna sfederowanych państw. Wdrożenie w życie tych rozwiązań stworzy warunki do doskonalenia się ludzkości oraz osiągnięcia dobrobytu powszechnego. Powyższe rozwiązania polityczne nie znajdują jednak poparcia całego społeczeństwa. Zdaniem twórcy mesjanizmu za instytucjami republikańskimi i federacją opowiadają się jedynie stronnictwa liberalne<sup>23</sup>.

W *Metapolityce* J.M. Hoene-Wroński podkreślał, że zapewnienie niezależności politycznej państw jest podstawową zasadą polityki zagranicznej Federacji Europejskiej. Zachowanie ich samodzielności leży w interesie wszystkich członków, gdyż przynosi im korzyści materialne. Znajduje to uzasadnienie prawne oraz

<sup>20</sup> Por. ibidem, s. 96.

<sup>21</sup> Por. ibidem, s. 102–103.

<sup>22</sup> Por. ibidem, s. 97, 102–106 oraz 132.

<sup>23</sup> Por. Hoene-Wroński, *Prodrom mesjanizmu albo filozofii absolutnej*, przełożył J. Jankowski, Książnica Polska T-wa Naucz. Szkół Wyższych, Lwów–Warszawa 1921, s. 6 i 43–45.

moralne, a także wynika z fundamentalnych założeń mesjanizmu. Niezależność państw jako filar wspólnoty musi również znaleźć odzwierciedlenie w traktatach międzynarodowych. Jest ona przeciwieństwem stosowanej w czasach nowożytnych na kontynencie europejskim zasady równowagi politycznej. Uzupełnieniem tej zasady była zasada świętego przymierza, która miała stanowić zaporę przeciw doktrynom rewolucyjnym. Zgodnie z tymi zasadami, w imię sprawiedliwości wieczystej, ustanowiono rzekomą niezależność Polski na kongresie wiedeńskim. Co więcej, dla zachowania równowagi politycznej dopuszcza się interwencję zbrojną w innych krajach. Autor *Metapolityki* podkreślał, że powyższe zasady nie zagwarantują pokoju w Europie<sup>24</sup>.

Obywatele poszczególnych państw – zdaniem J.M. Hoene-Wrońskiego – uzyskują realne uprawnienia do tworzenia obowiązującego prawa, które łącznie z prawem bożym stanowi podwalinę rządów konstytucyjnych. Natomiast ludzie pracy nie mogą żądać od państwa poprawy warunków życia, czego domagają się partie rewolucyjne i socjalistyczne<sup>25</sup>.

Współczucie okazywane przez socjalistów najliczniejszej klasie żyjącej z własnej pracy wydaje się obłudne, twierdził J.M. Hoene-Wroński, podobnie jak nawoływanie do przebudowy ustroju społecznego w jej interesie. Ale dzięki tym hasłom doktryna ta zdobywała sympatię w środowisku robotniczym. Jednocześnie twórcy doktryny socjalistycznej urągają ludziom uczciwym i pracowitym, wiążącym swoją pomyślność z ciężką pracą, proponując ustrój, w którym środki do życia można uzyskać bez pracy, a także znosząc wolność wyboru pracy. Doktryna ta jest więc pozbawiona szacunku przysługującego klasie robotniczej. Głosząc fałszywe obietnice zwolennicy idei rewolucyjnych, mają raczej na celu zburzenie ładu moralnego oraz zepsucie klasy pracującej<sup>26</sup>.

Każdy człowiek może realizować swoje powołanie oraz zamierzenia za pośrednictwem pracy. Postulat pozbawienia człowieka pracy, najszlachetniejszego atrybutu, stanowi zamach na największą jego wartość i godność. Wszystkie posiadane przez ludzkość dobra materialne i duchowe powstały dzięki pracy, są jej własnością, a równocześnie świadectwem postępu. Zgodnie z zamysłem socjalistów przyszła klasa robotnicza, zwolniona z obowiązku pracy, a przez to nietworząca żadnych dóbr, miałaby korzystać z pracy nagromadzonej przez bogate klasy społeczne<sup>27</sup>.

Zamach na wolność jednostek do prowadzenia działalności gospodarczej stanowi – zdaniem autora *Metapolityki* – zakłócenie istniejącego w społeczeń-

<sup>24</sup> Por. Hoene-Wroński, *Metapolityka*, przełożył z francuskiego J. Jankowski, Nakład Gebethnera i Wolffa, Warszawa–Kraków–Lublin–Łódź–Poznań–Wilno–Zakopane [1923], s. 99–103.

<sup>25</sup> Por. ibidem, s. 153 i 158.

<sup>26</sup> Por. ibidem, s. 158–159.

<sup>27</sup> Por. ibidem, s. 159–160.

stwie niczym nieskrępowanego współzawodnictwa indywidualnych podmiotów oraz podziału produktu społecznego, jak również burzy doskonale działający system gospodarki społecznej. Zamiast polepszenia warunków życia klasy robotniczej twórcy doktryny rewolucyjnej chcą sami organizować i kierować pracą tej klasy. Pochodzące z nieuctwa doktryny socjalistyczne wmawiają najbiedniejszej klasie pracującej jej wyzysk przez klasy bogate oraz twierdzą, że bogactwo klas posiadających jest efektem grabieży ich własności. W ten sposób prowokują i nawołują klasę robotniczą do buntu oraz przejścia nagromadzonej przez pokolenia własności<sup>28</sup>.

Zmiana istniejącego układu stosunków ekonomicznych między klasą utrzymującą się z pracy zarobkowej a pozostałymi klasami nie tylko jest niemoralna, ale nie prowadzi do trwałego polepszenia warunków życia, wręcz przeciwnie, powoduje pogorszenie jej losu oraz nieuniknioną ruinę całego społeczeństwa<sup>29</sup>.

Państwo musi stać na straży zasad liberalizmu. Ograniczanie wolności gospodarczej ludzi oraz konkurencji powoduje – konstatował J.M. Hoene-Wroński – zmniejszanie produktywności całej gospodarki społecznej, narusza równowagę oraz podział produktu społecznego, czyli ogranicza udział jednostek w dobrobycie materialnym<sup>30</sup>.

Twórca mesjanizmu stał na stanowisku, że odrodzenie narodów cywilizowanych mogło nastąpić za sprawą urzeczywistnienia poglądów Napoleona. Idee napoleońskie zawierały nowy ład społeczny. Swoją wizję cesarz Francji opierał na wolności, demokracji i prawie. Natomiast niemal cała Europa uważała, że wprowadzana orężem wolność rewolucji francuskiej była okupiona krwawą ofiarą. We Francji podważano związek Napoleona z demokracją i wolnością. Uważano go za krwawego despotę oraz wroga wolności. Zdaniem J.M. Hoene-Wrońskiego były to wyłącznie środki realizacji wzniesłego celu, jakim były przełomowe reformy społeczno-polityczne. O wolność narodów Napoleon walczył nie tylko we Francji, ale także we Włoszech, Egipcie i Polsce. Idea ta stanowiła filar i cel jego działalności politycznej. Wolność narodów traktował jako istotę rewolucji francuskiej. Jednakże krytycznie odnosił się do rządów wojskowych, które niszczą republiki i państwa. Posłannictwem Napoleona był więc nowy ład społeczny, możliwy do realizacji w warunkach sprawowania władzy absolutnej, podkreślał J.M. Hoene-Wroński. Tylko władza absolutna może wprowadzić trwały i prawdziwy ład. Natomiast poszerzenie zakresu wolności wymaga ograniczenia władzy absolutnej<sup>31</sup>.

Elementem reformy politycznej cywilizowanego świata miało być stworzenie ładu, nie tylko wewnętrznego we Francji, ale również ładu zewnętrznego, po-

<sup>28</sup> Por. *ibidem*, s. 160 oraz 162–163.

<sup>29</sup> Por. *ibidem*, s. 159.

<sup>30</sup> Por. *ibidem*, s. 161–162.

<sup>31</sup> Por. *ibidem*, s. 309–319 i 322.



przez zjednoczenie polityczne narodów. Podbicie Europy przez Napoleona miało zapewnić niezależność polityczną poszczególnych narodów. Zrzeszenie narodów zamknęło etap ciągłych wojen, zapewni w przyszłości pokój w cywilizowanym świecie. Ostatecznym celem Napoleona było więc zjednoczenie licznych narodów europejskich, które zostały rozbite przez różne rewolucje i politykę zaborczych krajów, stworzenie jednego organizmu dla niezależnych, samodzielnych narodów, a także wydobycie uciemnionych narodów ze strasznej tyranii. Federacja miała zabezpieczać i utrzymywać wolność niepodległych narodów. Władzę polityczną w federacji powinno sprawować ciało kolegialne, podobne do amerykańskiego Kongresu. Federacja byłaby spełnieniem marzeń o wielkiej europejskiej rodzinie, mającej perspektywę siły, wielkości i szczęścia. Narody zrzeszone w Federacji będą miały zapewnione warunki do wszechstronnego rozwoju, co zapewni równowagę między państwami członkowskimi. Napoleon zakładał więc powstanie federacji jako związku wolnych narodów<sup>32</sup>.

Również w *Prolegomenach do mesjanizmu* J.M. Hoene-Wroński powracał do powyższych wątków. Zwrócił uwagę, że niezależność narodowa staje się elementem koniecznym zreformowanego ładu. Nie do utrzymania są państwa złożone z różnych narodowości. Zakładał więc, że Rosja może utworzyć konfederację słowiańską, zrzeszającą Rosjan, Bułgarów, Serbów, Polaków, Czechów oraz Południowych Słowian<sup>33</sup>.

Hasło postępu ludzkości wypisane na sztandarach rewolucji jest zwyczajnym oszustwem, gdyż w drodze rewolucji nie można naprawić żadnych niesprawiedliwości, a jedynie zniszczyć świat cywilizowany, twierdził J.M. Hoene-Wroński. Reformy proponowane przez rewolucjonistów wprowadzają społeczeństwo w stan obłąkania, demoralizację i ciemnotę oraz prowadzą do anarchii i zezwierzęcenia. Rewolucja prowadzi więc do zagłady społeczeństwa. Pogardzał socjalistami i nazywał ich zgrają rewolucyjną i umysłową ciemnotą. Krytykując dyskutowaną wówczas publicznie koncepcję prawa do pracy, twórca mesjanizmu dowodził, że realizacja tego prawa doprowadzi do zniszczenia własności<sup>34</sup>.

To państwo – dodał J.M. Hoene-Wroński – musi zagwarantować wszystkim jednostkom wolność gospodarczą oraz poszanowanie prawa własności. Ma to swoje konsekwencje, wolność działalności gospodarczej zapewnia bowiem każdemu społeczeństwu największą wydajność ekonomiczną<sup>35</sup>.

<sup>32</sup> Por. ibidem, s. 331, 334 i 338–344.

<sup>33</sup> Por. Hoene-Wroński, *Prolegomena do mesjanizmu*, t. 3, przełożył z francuskiego J. Jankowski, Książnica Atlas, Lwów–Warszawa 1925, s. 66, 89, oraz 106–107.

<sup>34</sup> Por. ibidem, s. 72 i 74 oraz Hoene-Wroński, *Odezwa*, s. 7, 10 i 14–19.

<sup>35</sup> Por. idem, *Prolegomena*, s. 75.

Powierzenie władzy zgromadzeniu europejskiemu, które będzie reprezentować wolne narody, sprawi, że będzie ona akceptowana przez cały cywilizowany świat<sup>36</sup>.

## ZAKOŃCZENIE

Rozważania na temat integracji europejskiej J.M. Hoene-Wroński zamieścił – na co wskazują niniejsze badania źródłowe – w kilku pracach filozoficznych, w których wyjaśniał oraz propagował stworzony przez siebie mesjanizm. Rozproszenie tych zagadnień w różnych publikacjach było prawdopodobnie przyczyną ich nieznamomości przez historyków nauki.

Według J.M. Hoene-Wrońskiego każdy naród ma prawo do niezależnego bytu i rozwoju. Największym wrogiem cywilizowanych społeczeństw są doktryny rewolucyjne, głoszące hasła likwidacji własności prywatnej oraz wolności prowadzenia działalności gospodarczej, a także domagające się konstytucyjnego zagwarantowania prawa do pracy. Zdaniem twórcy mesjanizmu pokój wewnętrzny i zewnętrzny oraz niezależność polityczną narodów może zapewnić Federacja Europejska. Zrzeszenie niezależnych narodów przyniesie korzyści wszystkim członkom, a szczególnie małym i słabym narodom, które dotychczas były wielokrotnie podporządkowywane – w imię równowagi politycznej – krajom silniejszym.

Dążenie do stworzenia federalistycznej wspólnoty państw europejskich J.M. Hoene-Wroński dostrzegał w działalności Napoleona Bonaparte, który orężem wprowadzał nowoczesne prawo oraz wolność dla wielu narodów, również narodów zniewolonych.

Sfederalizowana Europa nie będzie jednak realizować zadań ekonomicznych. Tworzenie warunków do nieskrępowanego rozwoju gospodarczego – zgodnie z działaniem niezależnych o woli ludzi praw ekonomicznych – oraz osiąganie powszechnego dobrobytu miało pozostawać w gestii poszczególnych państw. Natomiast obywatele federacji uzyskają niezbywalne uprawnienia do stanowienia prawa.

Należy również zwrócić uwagę, że swoimi oryginalnymi myślami na temat zrzeszenia wolnych narodów europejskich J.M. Hoene-Wroński dołączył do tych wizjonerów (filozofów, polityków i ekonomistów), którzy o ponad sto lat wyprzedzili powstanie wspólnoty europejskiej.

<sup>36</sup> Por. *ibidem*, s. 106.

## BIBLIOGRAFIA

- Birkenmajer L.A., *Udział Polski w uprawianiu i w rozwoju nauk ścisłych*, [w:] *Polska w kulturze powszechnej*, dzieło zb. pod red. F. Koniecznego, cz. 2, Krakowska Ekspozytura Biura Patronatu dla Spółek Oszczędności i Pożyczek, Kraków 1918.
- Borsuk K., *O matematyce polskiej*, [w:] *Wkład Polaków do nauki. Nauki ścisłe. Wybór artykułów*, wybrał, opracował i przedmową opatrzył J. Hurwic, PWN, Warszawa 1967.
- Chomicz P., *Hoene-Wroński w Polsce i zagranicą*, Nakładem Księgarni F. Hoesicka, Warszawa 1929.
- Dianni J., Wachułka A., *Tysiąc lat polskiej myśli matematycznej*, PZWS, Warszawa 1963.
- Dickstein S., *Hoene Wroński. Jego życie i prace*, Nakładem Akademii Umiejętności, Kraków 1896.
- Dickstein S., *Poglądy filozoficzno-pedagogiczne Hoene-Wrońskiego*, Odbitka z „Ateneum” 1887, t. 3.
- Dickstein S., *Pojęcia i metody matematyki*, t. 1, Wydawnictwo Redakcji „Prac Matematyczno-Fizycznych”, Warszawa 1891.
- Dobrzycki S., *Matematyka*, [w:] *Historia nauki polskiej*, pod red. B. Suchodolskiego, t. 3: 1795–1862, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977.
- Gabryl F., *Polska filozofia religijna w wieku XIX*, t. 1, Biblioteka Dzieł Chrześcijańskich, Warszawa 1913.
- Gawecki B.J., *Hoene Wroński Józef Maria*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. 9, Wrocław 1960.
- Hoene Wroński, *Adresse aux nations civilisées sur leur sinistre désordre révolutionnaire; comme suite de la Réforme du savoir humain*, De l'imprimerie de Firmin Didot Frères, Paris 1848.
- Hoene-Wroński, *Kodeks prawodawstwa społecznego absolutnego*, przełożył J. Jankowski, Wydawnictwo M. Arcta, Warszawa 1923.
- Hoene-Wroński, *Metapolityka*, przełożył z francuskiego J. Jankowski, Nakład Gebethnera i Wolffa, Warszawa–Kraków–Lublin–Łódź–Poznań–Wilno–Zakopane [1923].
- Hoene-Wroński, *Odezwa do narodów cywilizowanych o zgubnym ich nietadzie rewolucyjnym jako dalszy ciąg reformy wiedzy ludzkiej*, przełożył J. Jankowski, Księgarnia Kuncwiczowa i Hofmana, Warszawa [1922].
- Hoene-Wroński, *Prodrom mesjanizmu albo filozofii absolutnej*, przełożył J. Jankowski, Książnica Polska T-wa Naucz. Szkół Wyższych, Lwów–Warszawa 1921.
- Hoene-Wroński, *Prolegomena do mesjanizmu*, przełożył z francuskiego J. Jankowski, Książnica Atlas, Lwów–Warszawa 1925.
- Jankowski J., *Od tłomacza*, [w:] Hoene-Wroński, *Kodeks prawodawstwa społecznego absolutnego*, przełożył J. Jankowski, Wydawnictwo M. Arcta, Warszawa 1923.
- Kofler E., *Z dziejów matematyki*, Państwowe Wydawnictwo Popularno-Naukowe „Wiedza Powszechna”, Warszawa 1956.
- Korbut G., *Literatura polska od początków do powstania styczniowego*, t. 3: *Od r. 1820–1863*, Skład Główny u Gebethnera i Wolffa, Warszawa–Lublin–Łódź 1921.

- Kozłowski W.M., *Hoene-Wroński jako filozof*, [Towarzystwo Wyższych Kursów Handlowych], Warszawa 1907.
- Legowicz J., *Zarys historii filozofii. Elementy doksografii*, wyd. 6, rozsz. i popr., Wiedza Powszechna, Warszawa 1991.
- Marcinowska J., *Wartości twórcze religijnej myśli polskiej*, AURION Instytut Wydawniczy w Warszawie, Warszawa [1919].
- Marczewski E., *Rozwój matematyki w Polsce*, PAU, Kraków 1948.
- Palacz R., *Klasyki filozofii*, Krajowa Agencja Wydawnicza, Warszawa 1987.
- Pragacz P., *Życie i dzieło Józefa Marii Hoene-Wrońskiego*, [w:] *Hoene-Wroński. Życie, matematyka i filozofia*, red. P. Pragacz, Instytut Matematyczny Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2008.
- Rogalski L., *Historia literatury polskiej*, t. 2, Nakładem Michała Glücksberga, Warszawa 1871.
- Rutkowska I., *Od wspólnot europejskich do unii europejskiej, cz. 1: Ekonomiczne i prawne podstawy oraz ewolucja integracji zachodnioeuropejskiej*, Wydawnictwo Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu, Szczecin 1998.
- Sikora A., *Hoene-Wroński Józef Maria*, [w:] *Filozofia w Polsce. Słownik pisarzy*, Instytut Filozofii i Socjologii PAN – Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971.
- Straszewski M., *Dzieje filozoficznej myśli polskiej w okresie porzbiorowym, t. 1: Od rozbiorów do roku 1831*, Nakład Koła Filozoficznego Uczniów Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 1912.
- Straszewski M., *Józef Marja Hoene-Wroński*, [w:] *Polska filozofia narodowa. 15 wykładów urządzonych staraniem Tow. Filozoficznego w Krakowie*, wydał i przedmową zaopatrzył M. Straszewski, Gebethner i Spółka, Kraków 1921.
- Straszewski M., *Myśl filozoficzna polska*, [w:] *Polska w kulturze powszechnej*, dzieło zb. pod red. F. Koniecznego, cz. 1, Krakowska Ekspozytura Biura Patronatu dla Spółek Oszczędności i Pożyczek, Kraków 1918.
- Struve H., *Historia logiki jako teorii poznania w Polsce. Poprzedzona zarysem jej rozwoju u obcych*, wyd. 2, nakł. aut. – Skład Główny w Księgarni E. Wende i Sp., Warszawa 1911.
- Suchodolski B., *Wstęp*, [w:] *Historia nauki polskiej*, pod red. B. Suchodolskiego, t. 3: 1795–1862, Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo PAN, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1977.
- Tatarkiewicz W., *Historia filozofii*, t. 2, wyd. 12, PWN, Warszawa 1990.
- Trentowski B., *Panteon wiedzy ludzkiej lub pantologia, encyklopedia wszech nauk i umiejętności, propedeutyka powszechna i wielki system filozofii*, t. 2, Nakładem Księgarni J.K. Żupańskiego, Poznań 1874.
- Ujejski J., *Dzieje polskiego mesjanizmu do powstania listopadowego włącznie*, Wydawnictwo Zakładu Narodowego Imienia Ossolińskich, Lwów 1931.
- Zdanowicz A., Sowiński L., *Rys dziejów literatury polskiej*, t. 5, Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, Wilno 1878.

**JÓZEF MARIA HOENE-WROŃSKI'S CONCEPT  
OF „THE EUROPEAN FEDERATION”**

## SUMMARY

Associated mainly with Mathematics, Philosophy and technical inventions, J. M. Hoene-Wroński proved to be – one of the first among Poles – author of the concept of a European federation. Due to a dispersion of these considerations amongst several publications, this concept has not been widely discussed. In his view, unification of the peoples of Europe would guarantee internal and external peace, freedom to individual nations and a halt to the march of revolution on the Continent. Political power in the federation was to be vested in an assembly representing all nations, modelled on the United States Congress. However, economic issues were to be solved by individual member states on their own.

